

บทที่ 4

วิเคราะห์สาเหตุการยุบพรรคการเมืองในประเทศไทย

ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย จะให้ความสำคัญต่อการจัดตั้งพรรคการเมือง เพราะพรรคการเมืองเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งการเป็นตัวแทนของปวงชนในการใช้อำนาจอธิปไตย แต่การที่พรรคการเมืองได้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองโดยมุ่งที่จะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงปกครองของประเทศ หรือเพื่อให้เกิดการเลือกตั้งมิได้เป็นไปได้โดยสุจริตและเที่ยงธรรม ย่อมจะทำให้เกิดความเสียหายต่อความมั่นคงและความสงบสุขของประเทศ และส่งผลเสียหายต่อประชาชนโดยรวม ดังนั้น จึงควรมีมาตรการควบคุมพรรคการเมืองให้การดำเนินงานของพรรคการเมืองไม่เข้าไปในทางที่ขัดต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันกระบวนการควบคุมดังกล่าวในประเทศไทยยังไม่มี ความเหมาะสม จึงนำมาสู่การศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับพรรคการเมือง ดังนี้

4.1 สาเหตุและข้อจำกัดของการยุบพรรคการเมือง

การยุบพรรคการเมืองเป็นมาตรการที่กำหนดเป็นหลักการไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งสาเหตุของการยุบพรรคการเมืองในแต่ละประเทศจะไม่มี ความแตกต่างกันมากนัก เพราะถูกยึดโยงอยู่กับ พฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ซึ่งแบ่งเป็นสาเหตุและข้อจำกัด ดังนี้

4.1.1 สาเหตุของการยุบพรรคการเมือง

การยุบเลิกพรรคการเมืองในประเทศไทย อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ สาเหตุในทางรูปแบบและในทางเนื้อหา ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1.1 สาเหตุทางรูปแบบ

1. พรรคการเมืองมิได้จัดทำรายงานการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองให้ถูกต้อง และแจ้งต่อนายทะเบียนทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี

หากนายทะเบียนพรรคการเมืองยังไม่ได้รับรายงานจากพรรคการเมืองเมื่อครบ ระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนดให้นายทะเบียนมีอำนาจสั่งให้หัวหน้าพรรคการเมืองรายงาน ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ และหากพ้นกำหนดระยะเวลาโดยไม่มีเหตุอันสมควรก็ให้นาย

ทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ดำเนินการเพื่อให้มีการยุบพรรคการเมืองนั้นต่อไป ตามมาตรา 93 (1) ประกอบกับมาตรา 42 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญ อาจสั่งยุบพรรคได้

2. พรรคการเมืองมิได้จัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคการเมือง และยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมของปีถัดไป

พรรคการเมืองต้องใช้จ่ายเงินสนับสนุน ในกรณีที่พรรคการเมืองใดมิได้ดำเนินการจัดทำรายงานการใช้จ่ายของพรรค และจะต้องจัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคการเมืองในรอบปีปฏิทินให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมของปีถัดไป มาตรา 82 ประกอบกับตามมาตรา 93 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญ อาจสั่งยุบพรรคได้

คำวินิจฉัยที่ 22/2550 นายทะเบียนพรรคการเมือง ขอให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคธรรมชาตินไทย

ประเด็นวินิจฉัย

เมื่อรองผู้อำนวยการพรรคผู้ถูกร้อง ทำการแทนหัวหน้าพรรคผู้ถูกร้อง เป็นผู้ลงนามแจ้งรายงานการดำเนินกิจการของพรรค โดยมิได้เป็นหัวหน้าพรรคการเมือง หรือกรรมการบริหารที่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือให้ทำการแทนหัวหน้าพรรค เท่ากับผู้ถูกร้องไม่ได้ยื่นรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของ พรรคการเมืองในรอบปี พ.ศ. 2548 ถือได้ว่า ผู้ถูกร้องไม่ดำเนินการจัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคการเมืองในรอบปีปฏิทินให้ถูกต้องตามความเป็นจริงและยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมของปีถัดไป ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 62 ศาลจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคธรรมชาตินไทย ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคสอง¹

คำวินิจฉัยที่ 18/2550 นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญคำสั่งยุบพรรคธรรมชาตินไทย

ประเด็นวินิจฉัย

ผู้ถูกร้องไม่ได้จัดส่งรายงานการดำเนินกิจการของพรรคผู้ถูกร้องในรอบปี พ.ศ. 2548 และรองเลขาธิการพรรครับว่าไม่ได้ส่งรายงานการดำเนินกิจการของพรรค เมื่อได้จัดส่งรายงานการดำเนินกิจการของพรรคในรอบปี พ.ศ. 2548 เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2549 จึงพ้นเวลาที่กฎหมายกำหนดแล้ว ศาล

¹สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 247-250.

จึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคธัมมาธิปไตยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มาตรา 65 วรรคสอง²

3. พรรคการเมืองรับบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยเข้าเป็นสมาชิกหรือดำรงตำแหน่งใด ๆ ในพรรคการเมือง หรือยอมให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของพรรคการเมือง

ลักษณะต้องห้ามเพิ่มเติมว่า ห้ามมิให้รับบุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทยโดยการเกิดเข้าเป็นสมาชิก นอกจากนี้ มาตรา 94 (5) ประกอบกับมาตรา 21 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ยังได้กำหนดห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติ แต่ยังไม่ถึงห้าปี³ เข้าเป็นสมาชิกหรือดำรงตำแหน่งในพรรคการเมืองไว้เพิ่มเติมอีกด้วย ซึ่งหากพรรคการเมืองใดกระทำการฝ่าฝืนเหตุดังกล่าว อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคได้

4. พรรคการเมืองหรือสมาชิกพรรคการเมืองรับเงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดจากบุคคลต้องห้ามเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองหรือที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง

การรับเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดจากบุคคลต้องห้าม เช่น บุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย นิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศที่ประกอบธุรกิจหรือกิจการ หรือจดทะเบียนสาขาอยู่ในหรือต่างประเทศ หรือองค์การหรือนิติบุคคลที่ได้รับทุนหรือได้รับเงินอุดหนุนจากต่างประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย หรือมีผู้จัดการหรือกรรมการเป็นบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย เป็นสาเหตุให้ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคได้ ตามมาตรา 94 (5) ประกอบกับมาตรา 69 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550

5. พรรคการเมืองไม่ดำเนินการต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยที่ประชุมใหญ่ของพรรคการเมือง

กฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองกำหนดให้การดำเนินการบางอย่างของพรรคการเมืองภายหลังจากที่ได้มีการจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นแล้ว ต้องกระทำโดยที่ประชุมใหญ่ของพรรค เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายของพรรค การเปลี่ยนแปลงข้อบังคับของพรรค หรือการเลือกตั้งผู้บริหารพรรค เป็นต้น ทั้งนี้ ตามมาตรา 46 (5) ประกอบกับมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 และมาตรา 65 (5) ประกอบกับมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ซึ่งหากการดำเนินการใด

²สิรินดา วิสุทธีวัชรกุล. แหล่งเดิม. หน้า 250-253.

³พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 8.

ของพรรคการเมืองที่กฎหมายกำหนดให้ต้องเป็นไปโดยที่ประชุมใหญ่แล้ว แต่พรรคการเมืองใด ไม่ปฏิบัติตามพรรคการเมืองนั้น อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคได้

คำวินิจฉัยที่ 2/2553 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่ง ยุบพรรคอริปไตย ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 93 และขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ผู้ดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป จะดัดแปลงการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่หรือเป็นกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือมีส่วนร่วม ในการดัดแปลงการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่อีกไม่ได้ ภายในกำหนดห้าปีนับแต่วันที่พรรค การเมืองนั้นถูกยุบ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 97

ประเด็นวินิจฉัย

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 42 วรรค หนึ่ง บัญญัติให้หัวหน้าพรรคการเมืองต้องจัดทำรายงานการดำเนินงานกิจการของพรรคการเมืองใน รอบปีปฏิทินที่ผ่านมาให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ตามวิธีการที่นายทะเบียนกำหนดและแจ้งให้ นายทะเบียนพรรคการเมืองทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อประกาศให้สาธารณชนทราบ ผู้ถูกร้องจึงมีหน้าที่ต้องจัดทำรายงานการดำเนินงานกิจการของพรรคการเมืองในรอบปีปฏิทิน พ.ศ. 2550 แจ้งให้ผู้ร้องทราบภายในวันที่ 31 มีนาคม 2551 หลังจากที่ผู้ร้องได้มีหนังสือแจ้งทุกพรรค การเมือง รวมถึงพรรคการเมืองผู้ถูกร้องให้ทำความเข้าใจและถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 โดยเคร่งครัดแล้ว ตรวจสอบพบว่า ผู้ร้อง ไม่ได้จัดทำโดยที่ประชุมใหญ่พรรคการเมืองผู้ถูกร้อง ซึ่งไม่เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 28 วรรคสอง (5) และไม่ถูกต้องตามประกาศ นายทะเบียนพรรคการเมือง เรื่อง วิธีการรายงานการดำเนินงานกิจการของพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ที่ ผู้ถูกร้องอ้างว่า ผู้ถูกร้องมีสมาชิกพรรคจำนวน 107 ราย และยังไม่มีสาขาพรรคอย่างน้อยภาคละ หนึ่งสาขา จึงไม่อาจจัดประชุมใหญ่เพื่อพิจารณารายงานการดำเนินงานกิจการของพรรคการเมืองผู้ถูก ร้องในรอบปี พ.ศ.2550 ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 28 วรรคสอง (5) ได้นั้น

ศาลเห็นว่า หัวหน้าพรรคการเมืองผู้ถูกร้องมิได้ดำเนินการให้ถูกต้อง ผู้ร้องสั่งให้ หัวหน้าพรรคการเมืองผู้ถูกร้องรายงานให้ถูกต้องตามมาตรา 42 วรรคสอง ภายในวันที่ 31 กรกฎาคม 2551 เมื่อพ้นระยะเวลาที่ผู้ร้องกำหนด ปรากฏว่าผู้ร้องยังไม่ได้รับรายงาน ข้ออ้างของ ผู้ถูกร้อง ยังไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะไม่รายงานตามที่ผู้ร้องสั่งตามมาตรา 42 วรรคสอง กรณีจึงมี

เหตุที่จะสั่งยุบพรรคการเมืองผู้ถูกร้องได้ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 93 วรรคหนึ่ง⁴

คำวินิจฉัยที่ 10-11/2555⁵ เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองแจ้งให้พรรคสยาม ผู้ถูกร้อง จัดทำรายงานการดำเนินงานกิจการของพรรคผู้ถูกร้องในรอบปี พ.ศ.2551 และ พ.ศ.2552 แต่พรรคผู้ถูกร้องทำรายงานการดำเนินงานกิจการโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง และไม่ถูกต้องตามประกาศนายทะเบียนพรรคการเมือง ทั้งพรรคผู้ถูกร้องก็ไม่ยอมจัดทำรายงาน ดังกล่าวใหม่และไม่ได้ชี้แจงเหตุผลที่ไม่ส่งรายงานต่อผู้ร้องด้วย ผู้ร้องจึงยื่นคำร้องสองคำร้องขอให้ ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคสยามและมีคำสั่งให้ผู้ดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของพรรคผู้ถูกร้องที่ถูกยุบพรรคไปจะจัดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่หรือเป็นกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือมีส่วนร่วมในการจัดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่อีกไม่ได้ภายใน กำหนด 5 ปี นับแต่วันที่พรรคผู้ถูกร้องถูกยุบ

ประเด็นวินิจฉัย

ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า เมื่อปรากฏว่ารายงานการดำเนินงานกิจการของพรรคผู้ถูกร้องในรอบปี 2552 ไม่เป็นไปตามมาตรา 28 วรรคสอง (5) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองฯ และไม่ถูกต้องตามประกาศนายทะเบียนพรรคการเมือง รายงานดังกล่าวจึงไม่ถูกต้องตามมาตรา 42 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าว เมื่อพรรคผู้ถูกร้องมิได้ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 42 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงมีเหตุที่จะสั่งยุบพรรคผู้ถูกร้องได้ ศาลจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคผู้ถูกร้อง

เมื่อมีเหตุให้พรรคผู้ถูกร้องต้องถูกยุบไปด้วยเหตุที่ฝ่าฝืนมาตรา 42 วรรคสอง แล้ว มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองฯ ไม่ได้ให้อำนาศาลรัฐธรรมนูญที่จะตั้งเป็นอย่างอื่น ศาลรัฐธรรมนูญจึงต้องสั่งให้ผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไปแล้วจะจัดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่หรือเป็นกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือมีส่วนร่วมในการจัดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่อีกไม่ได้ ภายในกำหนด 5 ปี นับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคผู้ถูกร้อง

6. องค์ประกอบของที่ประชุมใหญ่ของพรรคการเมืองไม่เป็นไปตามข้อบังคับของพรรคการเมือง

โดยที่กฎหมายได้กำหนดให้ในระหว่างที่พรรคการเมืองใดดำเนินการจัดตั้งสาขาพรรคให้ที่ประชุมใหญ่ของพรรคการเมืองนั้น ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกตาม

⁴คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ. (2555). www.constitutionalcourt.or.th

⁵คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ. (2555). www.constitutionalcourt.or.th

หลักเกณฑ์ที่กำหนดในข้อบังคับของพรรคการเมือง เช่น มาตรา 46 (5) ประกอบกับมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 และมาตรา 65 (5) ประกอบกับมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ได้กำหนด ถึงองค์ประกอบของที่ประชุมใหญ่ของพรรคการเมืองไว้ว่า จะต้องประกอบไปด้วยบุคคลใดบ้าง ซึ่งหากพรรคการเมืองใดดำเนินการโดยที่ประชุมใหญ่ไม่ครบองค์ประกอบของที่ประชุมตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับของพรรคแล้ว อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญ อาจสั่งยุบพรรคได้

คำวินิจฉัยที่ 3/2549 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้ยุบพรรค เนื่องจากพรรคู้แจ้งเห็นจริงจัดประชุมใหญ่สามัญครั้งที่ 1/2548 เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2548 มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนน้อยกว่าหนึ่งร้อยคน ซึ่งไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับพรรคู้แจ้งเห็นจริง พ.ศ. 2547 ข้อ 69 และ ข้อ 70 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 26 จึงมีเหตุให้ยุบพรรคการเมืองตามมาตรา 65 วรรคหนึ่ง (5)

ประเด็นวินิจฉัย

ข้อบังคับของพรรคู้แจ้งเห็นจริง พ.ศ. 2547 ข้อ 69 กำหนดให้การประชุมใหญ่สามัญประกอบด้วยสมาชิกของพรรคที่เป็นกรรมการบริหารพรรค เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น เป็นรัฐมนตรีในขณะนั้น ผู้แทนของสาขาพรรคในกรณีที่มีสาขาพรรค สมาชิกที่ได้รับเชิญจากคณะกรรมการบริหารพรรค และข้อ 70 วรรคหนึ่ง กำหนดให้การประชุมใหญ่ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยคน จึงจะเป็นองค์ประชุม ปรากฏว่าผู้ที่ปรากฏชื่อในบัญชีรายชื่อไม่ได้เข้าร่วมประชุมใหญ่สามัญ บางคนไม่เคยสมัครเป็นสมาชิกพรรค และไม่ได้รับหนังสือเชิญให้เข้าร่วมประชุมใหญ่สามัญ และไม่ได้ลงลายมือชื่อ จึงมีผู้เข้าร่วมประชุมไม่เกิน 89 คน จึงไม่เป็นไปตามข้อบังคับพรรคู้แจ้งเห็นจริง พ.ศ.2547 ข้อ 70 วรรคหนึ่ง และถือได้ว่าพรรคไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มาตรา 26 ศาลจึงสั่งยุบพรรคู้แจ้งเห็นจริงตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง (5)⁶

คำวินิจฉัยที่39/2546 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคไทยเสรีที่ไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 25 และมาตรา 26

⁶สิรินาถ วิสุทธิวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 241-243.

ประเด็นวินิจฉัย

ในคราวประชุมใหญ่ของพรรคไทยเสรีได้มีมติให้เปลี่ยนแปลงนโยบาย ข้อบังคับพรรคไทยเสรี ให้ขยายระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ บริหารพรรค โดยให้คณะกรรมการบริหารพรรคชุดเดิมบริหารพรรคต่อไปอีกหนึ่งสมัย แต่ผู้ที่ปรากฏชื่อในบัญชีไม่ทราบเรื่องการประชุม จึงไม่ได้เข้าร่วมประชุม เมื่อไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามข้อบังคับพรรคไทยเสรีจึงเป็นการจงใจฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 25 และมาตรา 26 ซึ่งเป็นเหตุให้ยุบพรรคการเมืองตามมาตรา 65 วรรคหนึ่ง (5) ศาลจึงสั่งให้ยุบพรรคไทยเสรี ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคสอง⁷

7. พรรคการเมืองกระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือกระทำการตามที่รัฐธรรมนูญให้ถือว่าเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจโดยวิธีการดังกล่าว ตามมาตรา 94 (1) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคได้

คำวินิจฉัยที่ 3-5/2550 เรื่อง ขอให้มีคำสั่งยุบพรรคไทยรักไทยตามมาตรา 66 (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 และขอให้มีคำสั่งยุบพรรคพัฒนาชาติไทยและพรรคแผ่นดินไทยเป็นการฝ่าฝืนตามมาตรา 66 (2) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541

ประเด็นวินิจฉัย

การกระทำของพรรคไทยรักไทยเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 66 (1) และเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือขัดต่อกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 66 (3) แม้การกระทำดังกล่าวจะกระทำโดยกรรมการบริหารพรรคเพียงสองคน แต่นุคคลทั้งสองเป็นกรรมการบริหารพรรคคนสำคัญของพรรคไทยรักไทย และได้รับความไว้วางใจอย่างยิ่งจากคณะกรรมการบริหารพรรคและหัวหน้าพรรค การดำเนินการเพื่อให้พรรคไทยรักไทยสามารถกลับคืนสู่อำนาจได้โดยเร็วย่อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่พรรคไทยรักไทย อีกทั้งพรรคไทยรักไทยก็ไม่เคยมี

⁷สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 243-244.

การประชุมคณะกรรมการบริหารพรรคเพื่อให้เกิดความชัดเจนในข้อกล่าวหาทั้งก่อนและหลังวันเลือกตั้ง ถือได้ว่าการกระทำของกรรมการบริหารพรรคทั้งสองคนเป็นการกระทำและมีผลผูกพันพรรคไทยรักไทย

ส่วนการกระทำของพรรคพัฒนาชาติไทยและพรรคแผ่นดินไทย เนื่องจากหัวหน้าพรรคได้เกี่ยวข้องกับการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อมูลสมาชิกพรรคและการรับเงินจากกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทย ถือได้ว่าการกระทำของหัวหน้าพรรค เป็นการกระทำและมีผลผูกพันพรรคพัฒนาชาติไทยและหัวหน้าพรรคแผ่นดินไทย ซึ่งเป็นผู้แทนของพรรคได้รู้เห็นยินยอมให้ผู้สมัครของพรรครับเงินจากกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทย ทั้งยังออกหนังสือรับรองการเป็นสมาชิกพรรคอันเป็นเท็จ ถือได้ว่าเป็นการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 66 (2) ทั้งยังเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือขัดต่อกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตามมาตรา 66 (3) ศาลจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทย กับให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคการเมืองทั้งสามมีกำหนด 5 ปี นับแต่วันที่มีคำสั่งให้ยุบพรรคดังกล่าว⁸

8. ผู้สมัครผู้ใดกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ก่อนประกาศผล

ก่อนประกาศผลการเลือกตั้ง ถ้าคณะกรรมการการเลือกตั้งสืบสวนสอบสวนแล้วเห็นว่ามีความผิดฐานอันควรเชื่อได้ว่าผู้สมัครผู้ใดกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ หรือระเบียบ หรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือมีพฤติการณ์ที่เชื่อได้ว่าผู้สมัครผู้ใดก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำ สนับสนุน หรือรู้เห็นเป็นใจให้บุคคลอื่นกระทำการดังกล่าว หรือรู้ว่าการกระทำดังกล่าวแล้วไม่ดำเนินการเพื่อระงับการกระทำนั้น และปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า หัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองผู้ใดมีส่วนรู้เห็น หรือปล่อยปละละเลย หรือทราบถึงการกระทำนั้นแล้ว มิได้ยับยั้งหรือแก้ไขเพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้ถือว่าพรรคการเมืองนั้นกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 103 วรรคสองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2550 เป็นเหตุให้ศาลยุบพรรคการเมืองอันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคได้

⁸สิรินดา วิสุทธิวัชรกุล. แหล่งเดิม. หน้า 253-256.

9. พรรคการเมืองเรียกหรือรับทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใด

เมื่อพรรคการเมืองเรียกหรือรับทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใดเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งหรือไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สมัครอื่นหรือพรรคการเมืองอื่นในการเลือกตั้ง และทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม และให้ถือเป็นเหตุที่จะยุบพรรคการเมืองนั้นตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ตามมาตรา 54 ประกอบกับมาตรา 144 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคได้

4.1.1.2 สาเหตุในทางเนื้อหา

1. พรรคการเมืองมีสาเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง

กรณีที่พรรคการเมืองมีสมาชิกพรรคเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงจะถือเป็นเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองนั้นถูกยุบได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 93 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550

คำวินิจฉัยที่ 8/2549 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมือง ขอให้ยุบพรรครักถิ่นไทยตามมติที่ประชุมใหญ่วิสามัญ และคณะกรรมการประชามนตรีได้พ้นจากตำแหน่งไปทั้งคณะตามข้อบังคับพรรค ข้อ 62 (3) จึงไม่มีคณะกรรมการประชามนตรีในระหว่างการประชุมยุบเลิกพรรครักถิ่นไทย นายทะเบียนพรรคการเมืองเห็นว่ามิเหตุให้ยุบพรรคตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง (1)

ประเด็นวินิจฉัย

พรรครักถิ่นไทยมีหนังสือแจ้งขอยุบพรรคต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองโดยมีรายงานการประชุมตามข้อบังคับพรรค ข้อ 112 (1) และ (3) แม้จะไม่มีการประชุมของคณะกรรมการประชามนตรีเกี่ยวกับการยุบพรรครักถิ่นไทยตามข้อบังคับพรรค ข้อ 112 (2) เพราะไม่มีคณะกรรมการประชามนตรีในระหว่างดำเนินการยุบพรรค แต่เนื่องจากที่ประชุมใหญ่อันประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารพรรค และสมาชิกพรรคเป็นผู้เลือกตั้งคณะกรรมการประชามนตรี ซึ่งที่ประชุมใหญ่วิสามัญและคณะกรรมการบริหารพรรคได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ยุบพรรค จึงถือเป็นเจตนารมณ์ของคณะกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกพรรคที่จะไม่ดำเนินกิจการ จึงมี

เหตุให้ยุบพรรคการเมืองไทยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง (1) ศาลจึงสั่งให้ยุบพรรคการเมืองไทย⁹

2. พรรคการเมืองที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง¹⁰ หรือระเบียบ หรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งทำให้การเลือกตั้งไม่เป็นไปโดยสุจริต

พรรคการเมืองกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งมีผลทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไป โดยสุจริตและเที่ยงธรรม ตามมาตรา 94 (2) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญ อาจสั่งยุบพรรคได้

3. พรรคการเมืองที่กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ

พรรคการเมืองกระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 94 (3) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญ อาจสั่งยุบพรรคได้

4. พรรคการเมืองที่กระทำการอันเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือขัดต่อกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

พรรคการเมืองกระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรหรือขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคได้ ตามมาตรา 94 (4) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550

5. ห้ามมิให้พรรคการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งในพรรครับบริจาคจากผู้ใด เพื่อกระทำการหรือไม่กระทำการโดยมิชอบด้วยกิจการของพรรค ซึ่งอาจเป็นคุณหรือโทษแก่บุคคลหรือคณะบุคคลใด หรืออาจเสียหายแก่ทางราชการ หรือเพื่อกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือกระทำการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยของประชาชน

สาเหตุดังกล่าวปรากฏในมาตรา 30 (3) ประกอบกับมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 มาตรา 35 (3) ประกอบกับมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง

⁹ สิรินาถ วิสุทธิวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 244-246.

¹⁰ ในที่นี้ หมายถึง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2550

พ.ศ.2517 มาตรา 47 (3) ประกอบกับมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 มาตรา 66 (4) ประกอบกับมาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 94 (5) ประกอบกับมาตรา 66 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550

6. ห้ามมิให้พรรคการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งในพรรครับบริจาคโดยรู้หรือควรรู้ว่าสิ่งนั้นได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่ามีแหล่งที่มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

พรรคการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคการเมืองรับบริจาคจากผู้ใด เพื่อกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรราชบัลลังก์เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน หรือกระทำการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือกระทำการอันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ฝ่าฝืนมาตรา 66 ประกอบมาตรา 94 (5) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550

7. ห้ามมิให้พรรคการเมือง กรรมการหรือผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคหรือเจ้าหน้าที่ของพรรคช่วยเหลือหรือสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือผู้เข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา โดยห้ามการสนับสนุนหรือช่วยเหลือสมาชิกวุฒิสภา ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ทั้งนี้ ตามที่มาตรา 94 (5) ประกอบกับมาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 บัญญัติไว้

8. ห้ามมิให้พรรคการเมืองหรือผู้ใดสมคบ รู้เห็นเป็นใจ หรือสนับสนุนให้บุคคลใดดำเนินการเพื่อให้บุคคลอื่นหรือคณะกรรมการการเลือกตั้ง หลงเชื่อ หรือเข้าใจว่าพรรคการเมืองอื่นหรือบุคคลใดกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง หรือเพื่อกลั่นแกล้งพรรคการเมือง หรือผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคการเมืองโดยปราศจากมูลความจริง

การที่พรรคการเมืองใดมีความว่าบุคคลหรือพรรคการเมืองอื่นกระทำความผิดกฎหมายพรรคการเมืองโดยปราศจากมูลความจริง อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 104 ประกอบ มาตรา 94 (5) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 อันเป็นเหตุหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญ อาจสั่งยุบพรรคได้

อย่างไรก็ดี เมื่อสาเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองต้องเลิกหรือยุบไปในบางกรณี อาจเป็นเหตุที่กฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองบางฉบับได้กำหนดให้เป็นเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองต้องเลิกไป โดยให้อำนาจแก่นายทะเบียนประกาศเพิกถอนการจดทะเบียน หรือมีคำสั่งให้เลิก

พรรคการเมืองในราชกิจจานุเบกษา โดยมีพักต้องยื่นคำร้องเพื่อให้ศาลวินิจฉัย¹¹ แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจในการพิจารณาคดียังคงเป็นของศาลในการวินิจฉัยเพื่อให้มีการยุบพรรคการเมืองดังกล่าวหรือไม่ต่อไป

ดังนั้น การพิจารณาถึงสาเหตุที่ศาลอาจใช้ในการพิจารณาเพื่อสั่งยุบพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งนั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองในแต่ละช่วงเวลาเป็นสำคัญ เนื่องจากสาเหตุที่อาจทำให้พรรคการเมืองต้องถูกยุบเลิกไปในยุคสมัยหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไป เหตุดังกล่าวอาจเป็นเพียงเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองต้องสิ้นสภาพ หรือต้องเลิกพรรคไปเท่านั้น ทั้งนี้ ผลของการสิ้นไปของพรรคการเมืองด้วยเหตุที่ต่างกัน อาจทำให้ผลทางกฎหมายที่พรรคการเมืองและสมาชิกของพรรคจะได้รับมีความแตกต่างกันไปด้วย¹²

นอกจากสาเหตุการยุบพรรคการเมืองดังกล่าว พระราชบัญญัติพรรคการเมืองในแต่ละยุคสมัย ได้เคยบัญญัติให้กรณีดังต่อไปนี้เป็นกรณีที่ทำให้พรรคการเมืองต้องสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง แต่ไม่ใช่เหตุยุบพรรคการเมือง เช่น พรรคการเมืองมีจำนวนสมาชิกไม่ครบตามที่กฎหมายกำหนดไว้¹³ พรรคการเมืองไม่มีสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปสองครั้ง หรือสามครั้ง หรือสี่ครั้งติดต่อกัน ยังมีเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองนั้นต้องสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง เพียงแต่ทำให้มีการลดหรือเลิกการจัดสรรเงินสนับสนุนแก่พรรคการเมือง¹⁴ พรรคการเมืองไม่ส่งผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปสองครั้งติดต่อกัน หรือเป็นเวลาแปดปีติดต่อกัน¹⁵ การคว่ำรวบพรรคการเมืองเป็นเหตุหนึ่งของการเลิกพรรคการเมือง¹⁶ พรรคการเมืองละเว้นไม่จดทะเบียนพรรคการเมืองให้ถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง ถือเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอนการจดทะเบียนพรรคการเมืองนั้น¹⁷ เป็นต้น แต่ไม่ใช่เหตุที่อาจทำให้พรรคการเมืองต้องถูกยุบ เป็นต้น

¹¹ กรณีที่จะเป็นอำนาจของศาลใดระหว่างศาลฎีกาหรือศาลรัฐธรรมนูญ ขึ้นอยู่กับกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้นได้กำหนดไว้

¹² สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 199-203.

¹³ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 91 (3)

¹⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 78

¹⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 91 (2)

¹⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 มาตรา 92 (2)

¹⁷ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 มาตรา 13 (3) ได้กำหนดให้กรณีที่พรรคการเมืองใดไม่ดำเนินการจดทะเบียนให้ถูกต้อง ต่อสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย อาจเป็นเหตุที่ทำให้ศาลสั่งเพิกถอนการจดทะเบียนพรรคการเมืองนั้นเสียได้

4.1.2 ข้อแตกต่างของการยุบพรรคการเมือง

ข้อแตกต่างของการยุบพรรคการเมือง อาจแบ่งได้ 2 กรณี คือ ตามรูปแบบ และตามเนื้อหา โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.2.1 ข้อแตกต่างตามรูปแบบ¹⁸

รูปแบบในการยุบพรรคการเมือง สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงกฎหมายในแต่ละยุคสมัย ดังเช่น เดิมที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองดังกล่าวข้างต้นได้กำหนดให้ดำเนินการยุบพรรคได้ แต่ในปัจจุบันมิใช่เหตุที่ทำให้พรรคการเมืองอาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคได้ ดังนี้

1. กรณีของจำนวนสมาชิกพรรค

หากพรรคการเมืองมีจำนวนสมาชิกไม่ครบตามจำนวนที่กฎหมายกำหนดไว้ เป็นสาเหตุให้ดำเนินการยุบพรรคได้ แต่สำหรับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 นั้น ได้กำหนดให้พรรคการเมืองใดมีจำนวนสมาชิกไม่ครบตามจำนวนที่กฎหมายกำหนดเป็นระยะเวลาติดต่อกันหนึ่งปี เป็นเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองนั้นต้องสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง หรือตามมาตรา 91 (2) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 ได้กำหนดให้พรรคการเมืองไม่ส่งผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปสองครั้งติดต่อกัน หรือเป็นเวลาแปดปีติดต่อกัน สุดแต่ระยะเวลาใดจะยาวกว่า เป็นเพียงเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองต้องสิ้นสภาพ มิใช่เหตุที่ทำให้พรรคการเมืองอาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคได้

คำวินิจฉัยที่ 60/2547 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมือง ขอให้สั่งยุบพรรคชาติประชาไทย เนื่องจากการประชุมคณะกรรมการบริหารพรรค ครั้งที่ 2/2546 เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2546 ได้มีมติให้ยุบเลิกพรรค นายทะเบียนพรรคการเมือง จึงได้ยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคชาติประชาไทยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง (4) พรรคการเมืองย่อมเลิกหรือยุบ ด้วยเหตุมีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคน

ประเด็นวินิจฉัย

ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า เมื่อพรรคชาติประชาไทยมีมติให้สมาชิกพรรคชาติประชาไทยทั้งหมดพ้นจากสมาชิกภาพ ยกเว้นสมาชิกบางราย ทำให้พรรคชาติประชาไทยมีสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคน ประกอบกับพรรคชาติประชาไทยไม่คัดค้านคำร้องของนายทะเบียนพรรคการเมือง เมื่อนายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้มีคำสั่งยุบพรรคตามมาตรา 65 วรรคหนึ่ง (4) กรณีมีเหตุให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบ

¹⁸แหล่งเดิม.

พรรค ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคสอง ศาลจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคชาติประชาชนไทย¹⁹

2. กรณีของการรวมพรรคการเมือง

การรวมพรรคการเมืองเข้าด้วยกันอาจแบ่งได้เป็นการรวมพรรคการเมือง เพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ ซึ่งทำให้พรรคการเมืองที่เข้าร่วมกันต้องเลิกไป หรือการรวมเข้าเป็นพรรคเดียวกันกับอีกพรรคการเมืองที่เป็นหลัก ซึ่งทำให้พรรคการเมืองที่เข้าร่วมกับพรรคการเมืองหลักต้องเลิกไป โดยพรรคการเมืองหลักยังคงสภาพพรรคการเมืองอยู่ ถือเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พรรคการเมืองต้องเลิกไปเป็นเหตุที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมือง ในขณะที่มาตรา 92 (2) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 ได้กำหนดให้การควบรวมพรรคการเมืองเป็นเหตุหนึ่งของการเลิกพรรคการเมือง แต่มีข้อเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองอาจถูกยุบโดยศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยที่ 3/2548 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมือง ขอให้สั่งยุบพรรคตันตระกุลไทย เพื่อรวมเข้ากับพรรคชาติไทยที่เป็นพรรคการเมืองหลักตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคสอง ประกอบมาตรา 73

ประเด็นวินิจฉัย

เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2547 พรรคชาติไทยได้ประชุม ใหญ่วิสามัญ ครั้งที่ 1/2547 มีมติเป็นเอกฉันท์เห็นชอบให้รวมพรรคตันตระกุลไทยเข้าเป็นพรรคการเมือง เมื่อหัวหน้าพรรคตันตระกุลไทยและหัวหน้าพรรคชาติไทยได้ร่วมกันแจ้งการรวมพรรคการเมืองทั้งสองต่อนายทะเบียนพรรคการเมือง ศาลจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคตันตระกุลไทย ตาม พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง (3) ประกอบมาตรา 65 วรรคสอง²⁰

3. กรณีการจัดตั้งพรรคการเมือง

เดิมกรณีของการจัดตั้งพรรคการเมืองได้กำหนดระยะเวลาให้พรรคการเมืองที่นายทะเบียนได้รับจดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นแล้ว ต้องดำเนินการให้มีสมาชิกจำนวนตั้งแต่ห้าพันคนขึ้นไป และจัดตั้งสาขาพรรค อย่างน้อยภาคละหนึ่งสาขาภายใน 180 วัน ซึ่งหากพรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินการดังกล่าวได้แล้ว อาจเป็นเหตุให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 65 (5) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ต่อมาพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระยะเวลา

¹⁹ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 246-247.

²⁰ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 237-238.

ให้พรรคการเมืองสามารถดำเนินการดังกล่าวได้ภายในหนึ่งปี หากพรรคการเมืองใดไม่อาจดำเนินการได้ก็จะส่งผลทำให้สันนิบาตความเป็นพรรคการเมือง แต่มิได้เป็นเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองต้องถูกยุบไป

คำวินิจฉัยที่ 15/2550 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคสันติภาพไทยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคสอง

ประเด็นวินิจฉัย

เมื่อพรรคสันติภาพไทยไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 29 โดยได้ดำเนินการให้มีสาขาพรรคการเมือง เพียง 1 ภาค ประกอบกับเมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งมีมติให้นายทะเบียนพรรคการเมืองยื่นให้ยุบพรรค และพรรคไม่มีข้อโต้แย้งประเด็นตามคำร้องของนายทะเบียน ศาลจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคสันติภาพไทยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคสอง²¹

4.1.2.2 ข้อแตกต่างในทางเนื้อหา²²

กรณีการยุบพรรคในทางเนื้อหาจะเป็นกรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดเนื้อหาในการจัดตั้งพรรคการเมืองหรือการกระทำของพรรคการเมือง ดังเช่น ข้อกำหนดพรรคการเมือง กฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง บัญญัติเกี่ยวกับกรณีกระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ กระทำการหรือไม่กระทำการโดยมิชอบด้วยกิจการของพรรค ซึ่งอาจเป็นคุณหรือโทษแก่บุคคลหรือคณะบุคคลใด หรืออาจเสียหายแก่ทางราชการ หรือเพื่อกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำความผิดอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือกระทำการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือรับบริจาคจากผู้ใดเพื่อกระทำการหรือไม่กระทำการโดยมิชอบด้วยกิจการของพรรค เพื่อกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำความผิดอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือกระทำการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตลอดจนช่วยเหลือหรือสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือผู้เข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ กฎหมายได้บัญญัติเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุค แต่ก็ยังคงมุ่งหมายเพื่อมิให้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง หรือมิให้การดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

²¹ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 249-251.

²² สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม..

ถูกแทรกแซงโดยต่างประเทศ หรือเพื่อแทรกแซงความมั่นคงของประเทศ เช่นนี้ การดำเนินการกับพรรคการเมืองเหล่านี้ จึงมิใช่เพียงการสิ้นสภาพของพรรคการเมือง แต่ยังคงเป็นเหตุให้ยุบพรรคการเมือง

จากข้อแตกต่างในทางรูปแบบและทางเนื้อหาของสาเหตุที่อาจทำให้พรรคการเมืองต้องเลิกหรือยุบไปตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นข้อแตกต่างที่ปรากฏในกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาจมีทั้งส่วนที่เหมือนหรือแตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง รวมถึงบทบัญญัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองขึ้นใช้บังคับในเวลานั้น

จากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมืองดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าการวินิจฉัยเกี่ยวกับคดียุบพรรคการเมืองโดยส่วนใหญ่ เมื่อพรรคการเมืองมีการกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติ หากมีการเสนอคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาล ศาลรัฐธรรมนูญจะวินิจฉัยยุบพรรคการเมือง ตลอดจนตัดสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคเกือบทุกคดี ซึ่งในการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญได้เคยมีคำสั่งยกคำร้องเกี่ยวกับการยุบพรรคประชาธิปัตย์เท่านั้น แต่ในการวินิจฉัยครั้งนั้น พรรคประชาธิปัตย์มิได้โต้แย้งถึงอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ แต่โต้แย้งในปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับมติของคณะกรรมการการเลือกตั้งซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่ามาประกอบการพิจารณา ศาลวินิจฉัยและยกคำร้องขอให้ยุบพรรค ในขณะที่คดีการยุบพรรคการเมืองอื่นล้วนแต่ยกประเด็นว่าพรรคหรือบุคคลในพรรคมิได้กระทำความผิดตามที่กฎหมายกำหนดทั้งสิ้น ดังนั้น เมื่อศาลเห็นว่ามีการกระทำความผิดจริงและไม่มีบทบัญญัติใดให้อำนาจศาลตีความบทกฎหมายที่ใช้ในการลงโทษเป็นอย่างอื่น ศาลจึงต้องวินิจฉัยลงโทษยุบพรรคการเมืองตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น ซึ่งการที่ศาลใช้อำนาจตีความบทบัญญัติโดยเคร่งครัดเช่นนี้ย่อมมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนผู้แสดงเจตจำนงในการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองนั้น ให้ต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไปด้วย

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่อำนาจการปกครองเป็นของประชาชน รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันทางการเมืองด้วยการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมือง แต่จากวิวัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทย การจัดตั้งพรรคการเมืองกลับไม่เคยมีสภาพที่มั่นคงอันเนื่องมาจากการปฏิวัติรัฐประหาร ทำให้พรรคการเมืองต้องยุติการดำเนินการทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง แม้จะไม่ใช่การยุบพรรคตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญก็ตาม และในปัจจุบัน พรรคการเมืองก็ยังไม่มีความมั่นคง เพราะยังต้องประสบปัญหาการยุบพรรคการเมืองอันเป็นมาตรการที่บัญญัติไว้ใน

รัฐธรรมนูญในกรณีที่เป็นกรกระทำเพื่อล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงการปกครอง การกระทำที่ทำการเลือกตั้งเป็นไปโดยไม่สุจริตและเที่ยงธรรม อันเป็นเหตุให้ยุบพรรคการเมือง ตลอดจนตัดสิทธิการเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรคตามมาตรา 68 และมาตรา 237 โดยให้คณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้ใช้อำนาจตรวจสอบและมีมติให้นำคดีขึ้นสู่ศาล โดยอัยการสูงสุดเป็นผู้เสนอคดี ซึ่งข้อเท็จจริงที่มีการสอบสวนและตรวจสอบโดยคณะกรรมการการเลือกตั้ง และบทบัญญัติของกฎหมายก็ได้ให้อำนาจแก่ศาลที่จะเข้าไปพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่มีการสอบสวนมาแล้วในเบื้องต้น อีกทั้งยังมิได้ให้อำนาจในการวินิจฉัยลงโทษเปลี่ยนแปลงเป็นประการอื่น จึงทำให้การใช้อำนาจของศาลไม่เป็นไปตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ เพราะไม่อาจใช้อำนาจตีความบทบัญญัติให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ในขณะที่เดียวกันยังเป็นการตัดอำนาจอธิปไตยของประชาชนที่ควรจะได้รับ การวินิจฉัย โดยการฟังความทุกฝ่าย อันเป็นหลักการพื้นฐานในการปกป้องสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ส่งผลให้กรรมการบริหารพรรค หัวหน้าพรรค ตลอดจนประชาชนที่ได้แสดงเจตนารมณ์ผ่านทางพรรคการเมืองต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันทางการเมือง ตลอดจนถูกตัดสิทธิการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นการลงโทษที่มีความรุนแรงและไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

4.2 ผลกระทบต่อสิทธิทางการเมืองขององค์กรพรรคการเมืองในประเทศไทย

ผลทางกฎหมายที่เกิดขึ้นจากการยุบพรรคการเมือง อาจพิจารณาได้ใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ผลที่มีต่อองค์กรและผลที่มีต่อตัวบุคคล โดยผลที่มีต่อตัวบุคคลนั้น อาจแบ่งการพิจารณาออกได้เป็นผลทางกฎหมายภายหลังที่มีการยุบพรรคการเมืองในเรื่องสมาชิกภาพของบุคคล และการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง รวมถึงข้อห้ามภายหลังที่มีการยุบพรรคการเมือง โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

4.2.1 ผลต่อพรรคการเมือง²³

กรณีที่ศาลมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองใดแล้ว กฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองยังได้กำหนดหน้าที่ให้พรรคการเมืองนั้นต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ภายหลังจากที่พรรคการเมืองดังกล่าวต้องถูกยุบเลิกไป เช่น ต้องมีหน้าที่ในการดำเนินการชำระบัญชี และหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของพรรคภายหลังจากที่ได้มีการชำระบัญชีแล้ว เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง จะเห็นได้ว่า ภายหลังจากที่พรรคการเมืองถูกเพิกถอนการจดทะเบียนพรรคการเมือง หรือเมื่อพรรคการเมืองต้องเลิกกัน

²³ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 228-230.

กฎหมายได้กำหนดให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินมีอำนาจในการชำระบัญชี และเมื่อได้มีการหักหนี้สินรวมถึงค่าใช้จ่ายในการชำระบัญชีแล้ว หากยังคงมีทรัพย์สินเหลืออยู่ให้โอนทรัพย์สินนั้นให้แก่องค์การสาธารณกุศล ตามที่ระบุไว้ในข้อบังคับของพรรคการเมือง แต่หากมิได้ระบุไว้ ก็ให้ทรัพย์สินที่เหลือตกเป็นของรัฐ ทั้งนี้ ตามที่มาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 มาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 และมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 บัญญัติไว้

ในขณะที่ มาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 8 ได้กำหนดให้ในกรณีที่พรรคการเมืองเลิกกันตามมาตรา 46 นอกจากกรณีที่พรรคการเมืองต้องสิ้นสภาพเพราะการรวมพรรคการเมือง ตามมาตรา 46 (5) ให้หัวหน้าพรรคการเมืองส่งบัญชีและงบดุล รวมทั้งเอกสารเกี่ยวกับการเงินของพรรคการเมืองต่อนายทะเบียนภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองเลิก และให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้ชำระบัญชีให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้ง ถ้าไม่เสร็จให้ขอขยายเวลาได้อีกไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน ทั้งนี้ วรรคสองของมาตราเดียวกันยังได้กำหนดว่า ภายหลังจากที่ได้มีการชำระบัญชีโดยหักหนี้สินและค่าใช้จ่ายในการชำระบัญชีแล้ว หากมีทรัพย์สินเหลืออยู่เท่าใดก็ให้โอนให้แก่องค์การสาธารณกุศลตามที่ระบุไว้ในข้อบังคับของพรรคการเมือง แต่ถ้ามิได้ระบุไว้ก็ให้ทรัพย์สินที่เหลือนั้นตกเป็นของรัฐ โดยให้นำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 3 ลักษณะ 22 หมวด 5 ว่าด้วยการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด และบริษัทจำกัดมาใช้บังคับแก่การชำระบัญชีพรรคการเมืองโดยอนุโลม

นอกจากนี้ ในกรณีที่มีการรวมพรรคการเมือง มาตรา 49 จัตวา แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ได้กำหนดว่า “เมื่อนายทะเบียนรับจดทะเบียนพรรคการเมืองที่มีการรวมกันเพื่อตั้งเป็นพรรคการเมืองใหม่ตามมาตรา 49 ตรี ให้บรรดาทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิ และความรับผิดชอบของพรรคการเมืองเดิมโอนไปเป็นของพรรคการเมืองใหม่ตั้งแต่วันที่นั้นเป็นต้นไป และได้กำหนดให้พรรคการเมืองใหม่ที่จัดตั้งขึ้น โฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่สามครั้งเป็นอย่างน้อย และส่งคำบอกกล่าวไปยังบรรดาผู้ซึ่งพรรคการเมืองรู้ว่าเป็นเจ้าหนี้ ด้วยจดหมายลงทะเบียนไปรษณีย์เพื่อแจ้งให้ทราบถึงการที่ได้จดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองใหม่ ทั้งนี้ ตามที่ มาตรา 49 เบญจบัญญัติไว้

แต่ในกรณีที่มีการรวมพรรคการเมืองหนึ่งเข้าเป็นพรรคเดียวกันกับอีกพรรคการเมืองที่เป็นหลัก ตามมาตรา 49 จ แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มิได้มีการกำหนดถึงเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินของพรรคการเมืองไว้แต่อย่างใด คงมีเพียงการกำหนดหน้าที่

ภายหลังจากที่ได้มีการแจ้งรวมพรรคการเมืองต่อนายทะเบียนแล้วเท่านั้น ซึ่งมาตรา 49 วรรคท้ายได้กำหนดให้นายทะเบียนมีหน้าที่ในการประกาศการรวมพรรคการเมืองในราชกิจจานุเบกษา²⁴

ในกรณีที่มีการยุบพรรคการเมืองตามมาตรา 68 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ได้กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่พรรคการเมืองเล็กหรือยุบตามมาตรา 65 นอกจากกรณีที่มีการยุบพรรคการเมืองไปรวมกับพรรคการเมืองอื่นตามมาตรา 65 (3) ให้หัวหน้าพรรคการเมืองส่งบัญชีและงบดุล รวมทั้งเอกสารเกี่ยวกับการเงินของพรรคการเมืองต่อนายทะเบียนภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองเล็กหรือยุบ และให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้ชำระบัญชีให้เสร็จสิ้นภายในหกเดือนนับแต่วันที่ได้รับแจ้งจากนายทะเบียน ซึ่งหากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินชำระบัญชีไม่เสร็จภายในเวลาดังกล่าวให้ขอขยายเวลาได้อีกไม่เกินหกเดือน ทั้งนี้ ภายหลังจากที่ได้มีการชำระบัญชี ซึ่งได้หักหนี้สินและค่าใช้จ่ายแล้ว ปรากฏว่ายังมีทรัพย์สินเหลืออยู่เท่าใด ให้โอนให้แก่องค์การสาธารณกุศลตามที่ระบุไว้ในข้อบังคับพรรคการเมือง แต่หากมิได้ระบุไว้ให้ทรัพย์สินที่เหลือนั้นตกเป็นของกองทุน ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 3 ลักษณะ 22 หมวด 5 ว่าด้วยการชำระบัญชี ห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด และบริษัทจำกัดมาใช้บังคับกับการชำระบัญชีของพรรคการเมืองโดยอนุโลม

ในขณะเดียวกันหากเป็นกรณีที่มีการรวมพรรคการเมืองซึ่งเป็นการรวมกัน เพื่อจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองใหม่ตามมาตรา 71 ให้นายทะเบียนดำเนินการเพื่อยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้พรรคการเมืองที่รวมเข้ากันเป็นอันยุบไป โดยได้กำหนดให้บรรดาทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิ และความรับผิดชอบของพรรคการเมืองเดิม โอนไปเป็นของพรรคการเมืองใหม่ ตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งดังกล่าว และในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งแล้ว ให้นายทะเบียนพรรคการเมืองประกาศคำสั่งการยุบและการรวมพรรคการเมืองในราชกิจจานุเบกษา ทั้งนี้ ตามที่มาตรา 72 บัญญัติไว้

นอกจากนี้ มาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ได้มีการกำหนดให้ภายหลังจากที่พรรคการเมืองสิ้นสุดสภาพ เลิก หรือยุบตามบทบัญญัติในหมวดนี้ เว้นแต่ในกรณีที่มีการควบรวมพรรคการเมืองตามมาตรา 92 (2) ให้หัวหน้าพรรคการเมืองส่งบัญชีและงบดุล รวมทั้งเอกสารเกี่ยวกับการเงินของพรรคการเมืองต่อนายทะเบียนภายในสามสิบวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองสิ้นสุดสภาพ เลิก หรือยุบ และให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้ชำระบัญชีให้เสร็จสิ้นภายในเวลาที่กำหนด เช่นเดียวกับมาตรา 68 แห่งพระราชบัญญัติประกอบ

²⁴ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม.

รัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ซึ่งรวมถึงการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินภายหลังจากที่ได้มีการชำระบัญชีแล้ว ทั้งนี้ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาบังคับใช้โดยอนุโลมเช่นกัน

อย่างไรก็ดี มาตรา 96 วรรคสอง ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติมจากพระราชบัญญัติฉบับก่อนไว้ว่า ให้หัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมือง ยังคงปฏิบัติหน้าที่อยู่จนกว่าจะมีการชำระบัญชีแล้วเสร็จ แต่จะดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในนามพรรคการเมืองที่สิ้นสุดสภาพ เลิก หรือยุบมิได้²⁵

4.2.2 ผลต่อสมาชิกในพรรคการเมือง

ผลจากการยุบพรรคการเมืองที่มีต่อตัวบุคคลไม่ว่าจะในฐานะสมาชิกของพรรคการเมืองหรือในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ผลทางกฎหมายภายหลังที่มีการยุบพรรคการเมืองประการหนึ่ง กับข้อห้ามภายหลังที่ได้มีการยุบพรรคการเมืองอีกประการหนึ่ง ซึ่งอาจพิจารณาในรายละเอียดได้ ดังนี้

4.2.2.1 ผลจากการยุบพรรคการเมือง²⁶

1. ผลต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

เมื่อพิจารณาในส่วนของผลทางกฎหมาย ภายหลังจากที่ได้มีการยุบพรรคการเมือง อาจแบ่งเรื่องที่จะต้องพิจารณาออกได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีของสมาชิกภาพสิ้นสุดลง และกรณีการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง

(1) สมาชิกภาพสิ้นสุดลง

บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองได้กำหนดให้ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง ให้ถือเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พรรคการเมืองต้องเลิกกัน และผลจากการเลิกพรรคการเมืองดังกล่าวนี้ ให้ถือเป็นเหตุที่ทำให้สมาชิกภาพของสมาชิกพรรคการเมืองหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสิ้นสุดลง ทั้งนี้ ผลของการยุบพรรคหรือการที่พรรคการเมืองต้องเลิกกัน จะเป็นเหตุที่ทำให้สมาชิกภาพของบุคคลใดต้องสิ้นสุดลงและเป็นไปตามกฎหมายใดนั้น อาจพิจารณาได้ดังนี้

1. สมาชิกภาพของสมาชิกสิ้นสุดลง

ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้สมาชิกภาพของสมาชิกพรรคการเมืองสิ้นสุดลงเมื่อพรรคการเมืองเลิกไปปรากฏในมาตรา 15 (5) แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 และมาตรา

²⁵ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล. แหล่งเดิม.

²⁶ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล. แหล่งเดิม. หน้า 228-231.

20 (5) แห่งพระราชบัญญัติพรกการเมือง พ.ศ. 2517 ในขณะที่มาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติพรกการเมือง พ.ศ.2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติพรกการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มาตรา 4 ได้มีการบัญญัติไว้ชัดว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสิ้นสุดลง เมื่อศาลมีคำสั่งให้ยุบเลิกพรกการเมืองที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก

สำหรับมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรกการเมือง พ.ศ. 2541 ได้กำหนดไว้ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสิ้นสุดลง เมื่อพรกการเมืองที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกเลิกหรือยุบไป และตามมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรกการเมือง พ.ศ. 2550 กำหนดไว้ว่า เมื่อพรกการเมืองที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกสิ้นสภาพความเป็นพรกการเมือง เลิกหรือยุบไป ก็เป็นเหตุที่ทำให้สมาชิกภาพของสมาชิกพรกการเมืองสิ้นสุดลง จึงอาจกล่าวได้โดยสรุปว่า เมื่อพรกการเมืองใดเลิกหรือยุบไป ย่อมมีผลทำให้สมาชิกภาพของสมาชิกพรกการเมืองนั้นสิ้นสุดลงไปด้วย

2. สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง

ในกรณีของผลจากคำสั่งของศาลที่ให้ยุบพรกการเมือง จะทำให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นเช่นไรนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยในหลายฉบับ ได้กำหนดไว้ว่า ให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง เมื่อขาดจากการเป็นสมาชิกของพรกการเมือง ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งยุบพรกการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเป็นสมาชิก และไม่อาจเข้าเป็นสมาชิกของพรกการเมืองอื่นได้ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันถัดจากวันที่ครบกำหนดหกสิบวันนั้น ทั้งนี้ ตามที่มาตรา 124 (8) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 103 (9) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 114 (9) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 118 (9) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และมาตรา 106 (8) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

นอกจากนี้ ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรกการเมือง พ.ศ.2541 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรกการเมือง พ.ศ.2550 ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า ถ้าสมาชิกผู้ซึ่งสมาชิกภาพสิ้นสุดลง เนื่องจากพรกการเมืองที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกเลิกหรือยุบไป ได้ดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย และ

ไม่อาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองยุบไป ให้สมาชิกภาพของผู้นั้นสิ้นสุดลงนับแต่วันถัดจากวันที่ครบหกสิบวันนั้น²⁷

จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้การยุบเลิกพรรคการเมือง จะเป็นเหตุให้สมาชิกภาพของสมาชิกพรรคการเมืองนั้นต้องสิ้นสุดลง แต่หากสมาชิกผู้นั้นดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยแล้ว และสามารถเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองถูกยุบไป ก็อาจจะถือได้ว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นยังไม่สิ้นสุดลง

(2) เพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง

ในกรณีที่บทบัญญัติแห่งกฎหมายได้กำหนดให้ เมื่อศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดีโดยมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใดแล้ว ให้มีการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคการเมือง ภายหลังจากที่พรรคการเมืองดังกล่าวถูกยุบด้วยนั้น หลักการดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นครั้งแรก ตามประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27 เรื่อง การแก้ไขประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 15 ในข้อ 3 ซึ่งกำหนดว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญหรือองค์กรอื่นที่ทำหน้าที่ศาลรัฐธรรมนูญ มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใด เพราะเหตุกระทำการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น มีกำหนดห้าปีนับแต่วันที่มิคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง”

และข้อ 4 กำหนดว่า “ผู้ใดถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งโดยคำสั่งของศาล ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2541 ก่อนวันที่ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 19 กันยายน พุทธศักราช 2549 ใช้บังคับ ให้ผู้นั้นยังคงถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งตามคำสั่งของศาลต่อไป”

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้มีการบัญญัติผลภายหลังจากการที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองไว้ โดยกำหนดให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของทั้งหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลาห้าปี นับแต่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคดังกล่าว ดังเช่นในมาตรา 68 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่ง

²⁷พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 22 วรรคห้า และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 20 วรรคหก

มิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ไม่ได้” และวรรคท้าย บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองตามวรรคสาม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่กำลังทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งดังกล่าว”

นอกจากนี้ มาตรา 237 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน ยังได้มีบทบัญญัติในทำนองเดียวกันว่า “....ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้น ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมืองดังกล่าวมีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่คำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง”

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 ก็ได้มีการเน้นย้ำถึงผลที่ให้มีการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง ภายหลังจากการที่ศาลมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองไว้ในมาตรา 98 ซึ่งบัญญัติว่าในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองใด เพราะเหตุอันเนื่องมาจากการฝ่าฝืนมาตรา 82 หรือเหตุตามมาตรา 94 และปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า หัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองผู้ใดมีส่วนร่วม รู้เห็น หรือปล่อยปละละเลย หรือทราบถึงการกระทำความผิดแล้วมิได้ยับยั้ง หรือแก้ไขการกระทำความผิด ให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น มีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่คำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง” อย่างไรก็ตาม จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า หากเป็นกรณีที่พรรคการเมืองถูกยุบด้วยเหตุที่ต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง แต่พรรคการเมืองนั้นยังมีสมาชิกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ หรือในกรณีที่พรรคการเมืองใดไม่รายงานการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองเมื่อครบกำหนดเวลา ภายหลังที่นายทะเบียนได้มีการสั่งให้หัวหน้าพรรคดำเนินการดังกล่าวโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่มีอำนาจในการพิจารณาเพื่อสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งกับหัวหน้าพรรคหรือกรรมการบริหารพรรคการเมือง ดังเช่นในเหตุอื่น ๆ ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้

เมื่อการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งบุคคลใดย่อมถือเป็นการตัดสิทธิในทางการเมืองบุคคลนั้น และการตัดสิทธิดังกล่าวอาจมิได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่รัฐธรรมนูญมุ่งให้ความคุ้มครองและรับรองเสรีภาพของบุคคลในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ดังนั้น การจะพิจารณาเพื่อตัดสิทธิบุคคลด้วยการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง จึงควรกระทำเท่าที่จำเป็นและพอสมควรแก่เหตุตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏเป็นรายกรณีไป

2. ผลต่อการดำเนินคดีอาญา

นอกจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะได้กำหนดมาตรการมาเพื่อควบคุมพรรคการเมือง และหัวหน้าพรรคการเมือง รวมทั้งกรรมการบริหารของพรรคการเมือง โดยให้เพิกถอน

สิทธิเลือกตั้งมีกำหนด 5 ปี หรือห้ามขอจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่หรือเป็นกรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือมีส่วนร่วมในการขอจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ภายในกำหนดเวลา 5 ปี นับแต่วันที่พรรคการเมืองต้องยุบดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้ กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมิได้กำหนดให้มีการกำหนดโทษทางอาญา สำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนด แต่ปรากฏโทษทางอาญาไม่ว่าจะเป็นโทษปรับ หรือโทษจำคุกในกฎหมายฉบับอื่นกล่าวคือ

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ได้กำหนดให้ลงโทษผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป ซึ่งเป็นผู้ฝ่าฝืนมาตรา 42 วรรคสอง ให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 120 แต่ไม่ได้กำหนดให้ลงโทษทางอาญาแก่กรรมการบริหารพรรคการเมืองในขณะนั้นด้วย

หรือกรณีที่กรรมการบริหารพรรคการเมืองฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ตามมาตรา 26 (2) หรือ (3) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ.2550 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับมาตรา 44

อย่างไรก็ตาม โทษทางอาญาดังกล่าวมิใช่การลงโทษแก่กรรมการบริหารพรรคการเมือง อันเนื่องมาจากการฝ่าฝืนกฎหมายรัฐธรรมนูญโดยตรง หรือมิได้ลงโทษแก่กรรมการบริหารพรรคในขณะนั้น ซึ่งแม้ว่าผลของการยุบพรรคการเมืองจะทำให้กรรมการบริหารพรรคการเมืองถูกตัดสิทธิทางการเมืองหรือสิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมืองหรือเป็นกรรมการบริหารพรรคการเมือง ซึ่งมีความรุนแรงต่อตัวกรรมการบริหารพรรคการเมืองก็ตาม แต่ก็มิได้ทำให้กรรมการบริหารพรรคการเมืองเกิดความกลัวจนไม่กล้ากระทำการฝ่าฝืนอีก ซึ่งเป็นปัญหาที่จะได้ทำการศึกษาต่อไป

4.2.2.2 ข้อห้ามภายหลังการยุบพรรคการเมือง²⁸

กรณีของการบัญญัติถึงข้อห้ามของพรรคการเมืองภายหลังจากที่พรรคการเมืองถูกศาลสั่งยุบพรรคแล้วนั้น ได้มีการบัญญัติขึ้นเป็นครั้งแรกในมาตรา 69 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 และต่อมาเมื่อได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 จึงได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 97 ซึ่งได้กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่พรรคการเมืองต้องยุบไปเนื่องจากเหตุดังต่อไปนี้ กล่าวคือ ไม่จัดทำรายงาน

²⁸ สิรินาถ วิสุทธิวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 235-236.

การดำเนินการของพรรคการเมือง²⁹ หรือไม่จัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด³⁰ หรือได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเหตุที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมืองที่กระทำการดังกล่าวเช่นนั้นได้³¹ กฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองได้กำหนดข้อห้ามผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารพรรคการเมืองที่ต้องยุบไปเนื่องจากเหตุดังกล่าวในการดำเนินการทางการเมืองไว้ ดังนี้

- (1) ห้ามมิให้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ หรือ
- (2) ห้ามเป็นกรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือ
- (3) ห้ามมีส่วนร่วมในการขอจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ แต่ทั้งนี้ ภายในกำหนดห้าปี

นับแต่วันที่พรรคการเมืองนั้นต้องยุบไป

อย่างไรก็ดี อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า หากพรรคการเมืองนั้นถูกยุบ เพราะมีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง แต่พรรคการเมืองนั้นยังมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่³² ผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบเพราะเหตุดังกล่าว สามารถจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ หรือเป็นกรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือมีส่วนร่วมในการขอจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ได้

นอกจากนี้ มาตรา 95 วรรคท้าย แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 ยังได้มีการบัญญัติถึงข้อห้ามภายหลังจากที่พรรคการเมืองถูกศาลสั่งยุบไว้เพิ่มเติมอีกว่า ห้ามมิให้บุคคลใดซึ่งในที่นี่ย่อมหมายความว่ารวมถึงผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารพรรคการเมือง ใช้ชื่อย่อ หรือภาพเครื่องหมายพรรคการเมืองซ้ำ หรือพ้อง หรือมีลักษณะคล้ายคลึงกับชื่อ ชื่อย่อ หรือภาพเครื่องหมายพรรคการเมืองที่ถูกยุบนั้น เพื่อแสวงหาประโยชน์ในการดำเนินการทางการเมืองหรือประโยชน์อื่นใดในตนเองเดียวกัน โดยหากมีการฝ่าฝืนข้อห้ามเช่นนั้น บุคคลที่กระทำการดังกล่าว อาจต้องได้รับโทษในทางอาญาตามที่มาตรา 120 แห่งพระราชบัญญัติฉบับเดียวกันได้กำหนดไว้

²⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 35 ประกอบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 42 วรรคสอง.

³⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 62 ประกอบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 82.

³¹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 66 ประกอบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 94.

³² ทั้งนี้ เป็นเหตุที่ปรากฏในมาตรา 93 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550

4.2.3 ผลต่อกรรมการบริหารพรรค

ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27 เรื่อง การแก้ไขประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 15 ในข้อ 3 ซึ่งกำหนดว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญหรือองค์กรอื่นที่ทำหน้าที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใด เพราะเหตุกระทำการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น มีกำหนดห้าปีนับแต่วันที่ มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง และข้อ 4 กำหนดว่า “ผู้ใดถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งโดยคำสั่งของศาลตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 ก่อนวันที่ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 19 กันยายน พุทธศักราช 2549 ให้ผู้นั้นยังคงถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งตามคำสั่งของศาลต่อไป”

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง โดยกำหนดให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลาห้าปี นับแต่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคดังกล่าว ดังเช่นในมาตรา 68 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้” และวรรคท้าย บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองตามวรรคสาม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่ยังกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นระยะเวลาห้าปี นับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่ง ดังกล่าว”

นอกจากนี้ มาตรา 237 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันยังได้มีบทบัญญัติในทำนองเดียวกันว่า “...ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้น ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมืองดังกล่าว มีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่ มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง”

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ก็ได้มีการเน้นย้ำถึงผลทำให้มีการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งภายหลังจากการที่ศาลมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองไว้ในมาตรา 98 ซึ่งบัญญัติว่าในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองใดเพราะเหตุอันเนื่องมาจากการฝ่าฝืนมาตรา 82 หรือเหตุตามมาตรา 94 และปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า

หัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองผู้ใด มีส่วนร่วม รู้เห็น หรือปล่อยปละละเลย หรือทราบถึงการกระทำความผิดแล้ว มิได้ยับยั้ง หรือแก้ไขการกระทำความผิด ให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคการเมืองมีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่มิคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง ทั้งนี้ หากเป็นกรณีที่พรรคการเมืองถูกยุบด้วยเหตุที่ต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง แต่พรรคการเมืองนั้นยังมีสมาชิกที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ หรือในกรณีที่พรรคการเมืองใดไม่รายงานการดำเนินงานกิจการของพรรคการเมืองเมื่อครบกำหนดเวลาภายหลังที่นายทะเบียนได้มีการสั่งให้หัวหน้าพรรคดำเนินการดังกล่าวโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่มีอำนาจในการพิจารณาเพื่อสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคหรือกรรมการบริหารพรรคการเมือง ดังเช่นในเหตุอื่น ๆ ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้

เมื่อการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งบุคคลใดถือเป็นการตัดสิทธิในทางการเมืองของบุคคลนั้น และการตัดสิทธิดังกล่าวอาจมิได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่รัฐธรรมนูญมุ่งให้ความคุ้มครองและรับรองเสรีภาพของบุคคลในการดำเนินกิจกรรมในทางการเมือง ดังนั้น การจะพิจารณาเพื่อตัดสิทธิบุคคลด้วยการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง จึงควรกระทำเท่าที่จำเป็นและพอสมควรแก่เหตุตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏเป็นรายกรณีไป